

RUGĂCIUNILE DE BINECUVÂNTARE A VIEI, A STRUGURILOR ȘI A VINULUI ÎN VECHILE EVHOLOGHII BIZANTINE ȘI MOLITFELNICE SLAVO-ROMÂNE

Dr. Mihail K. QARAMAH

Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

Abstract

The current Euchologion contains four prayers regarding exclusively the vine and its fruit: a prayer for the planting and another for the harvesting of a vineyard, a prayer at the partaking of grapes on the sixth day of August, and one at the blessing of wine. However, besides these, the ancient Byzantine Euchologia contain a larger number of prayers with the same object, which have unfortunately fallen into disuse. The purpose of this study is to identify this kind of prayers in the ancient manuscripts of the Byzantine Rite and to present their content. In addition, a section of the paper focuses on the presence of such prayers in some Slavo-Romanian Euchologia dating from the 16th-17th centuries. The author analyses a number of seventeen prayers (with variants), most of them of non-Constantinopolitan origin, and concludes that this abundance of euchological material was a consequence of the liturgical use of wine in the Eucharist and other rites. Moreover, based on the information provided in this paper, the author proposes some textual revisions of the current prayers.

Keywords: Byzantine Prayer Books, blessings, prayers for agriculture, Greek/Slavo-Romanian liturgical manuscripts, Orthodox liturgical tradition.

Introducere

Ultima ediție a Molitfelnicului românesc (2019) conține patru rugăciuni ce au ca obiect vița-de-vie și rodul ei:

1. *Rugăciune la sădirea viei:* „Doamne, Iisuse Hristoase, Tu ești Vița cea adevărată și Tatăl Tău este lucrătorul...”¹;

2. *Rugăciune la culesul viei:* „Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce ai binevoit ca Fiul Tău cel Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos, să Se numească Viță...”²;

¹****Molitfelnic*, EIBMO, București, 2019, p. 629. Conform indicațiilor, rugăciunea este precedată de sfințirea cea mică a apei.

²*Ibidem*, p. 630.

3. *Rugăciune de binecuvântare a strugurilor, în ziua de 6 august: „Binecuvintează, Doamne, acest rod nou al viței...”*³;

4. *Rugăciune de binecuvântare a vinului nou: „Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ești bun și iubitor de oameni, caută spre vinul acesta...”*^{4, 5}.

La acestea se mai adaugă „Rânduiala pentru țarini (holde), vii și grădini, când se întâmplă să fie stricate de animale sălbatice sau insecte”⁶, precum și „Rugăciunea de curățire când a căzut ceva necurat în vasul cu vin, cu untdelemn, cu miere sau cu altceva”⁷, care merită însă tratate separat. Scopul acestui studiu este de a identifica cele mai vechi menționări ale acestor rugăciuni și de a urmări circulația și întrebuițarea lor în vechile Evhologhii bizantine, motiv pentru care a fost consultat un număr important de manuscrise liturgice grecești, datând din sec. VIII-XVI. Totodată, lucrarea își propune să prezinte cititorului și rugăciunile ce nu s-au mai păstrat în practica actuală, rămânând uitate în manuscrise. De asemenea, o secțiune va fi dedicată prezenței unor asemenea rugăciuni în câteva Molitfelnice slavo-române din sec. XVI-XVII.

Rugăciuni la sădirea viei

Rugăciunea „Tu ești Vița cea adevărată, Hristoase...”

Această rugăciune la sădirea viei se întâlnește în cel mai vechi Evhologhiu constantinopolitan, și anume ms. *Paris Coislin 213* (1027)⁸:

Tu ești Vița cea adevărată, Hristoase, și Tatăl este lucrătorul, Tu și pe apostolii Tăi i-ai numit mlădițe, Tu și pe Israil ca pe o viță din Egipt l-ai scos și, neamurile scoțându-le, l-ai răsădit pe el; așa și acum, Stăpâne, vino spre vița Ta aceasta, sădește-o, înrădăcinează-o,

³ *Ibidem*, p. 640.

⁴ *Ibidem*, p. 641.

⁵ Aceleași rugăciuni, cu mici diferențe textuale, sunt cuprinse și în Evhologhiul grecesc (***) *Εὐχολόγιον τὸ μέγα*, Εκδόσεις Παπαδημητρίου, Αθήναι, 2014, pp. 554-555).

⁶ *Ibidem*, pp. 632-636.

⁷ *Ibidem*, pp. 645-646.

⁸ Miguel Arranz, *L'Euclologio Costantinopolitano agli Inizi del Secolo XI*, Editrice Pontifica Università Gregoriana, Roma, 1996, p. 392.

pune mila Ta într-însa, dă ei pază ajutorul Tău, îngrădește intrările și ieșirile ei cu purtarea Ta de grijă, ferește-o pe ea și tot cuprinsul ei de toată zăpada și furtuna, de gheața ce se face năpraznic, de gerul ascuns și de vântul arzător, de vijelie și de demonul Tyfon, de toată năpădirea fără de osebite a văzuților și nevăzuților vrăjmași; caută și cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta Ta, ca să dea roada ei la vreme potrivită și să ne învrednicim în ceasul culesului să Îți aducem dintr-însa [rod] spre prefacere în Sângele Hristosului Tău. Că Ție se cuvine slava, cinstea și închinăciunea, Tatălui, și Fiului...⁹

Rugăciunea mai este inclusă într-un număr semnificativ de manuscrise, precum *Grott. Γ.β. VII* (sec. X)¹⁰, *Sin. Gr. 959* (sec. XI)¹¹, *Vat. Gr. 1811*, f. 51r-v (1147) (în acest rugăciunea este prevăzută și pentru culesul viei)¹², *Vat. Gr. 1872*, ff. 139v-140r (sec. XII)¹³, *Vat. Gr. 1554*, f. 110v (sec. XII)¹⁴, *Ottob. Gr. 344* (1177)¹⁵, *Barb. Gr. 345*, ff. 69v-70r (sec. XII)¹⁶, *Escorial X.IV.13* (sec. XII)¹⁷, *Sin. Gr. 966* (sec. XIII)¹⁸, *Barb. Gr. 443*, ff. 67v-68r (sec. XIII)¹⁹, *E.B.E. 662* (sec. XIII)²⁰, *Grott.*

⁹ Observăm că, deși rugăciunea este în prima ei parte hristologică, la urmă ea se adresează Tatălui.

¹⁰ Gaetano Passarelli, *L'Euclologio Cryptense G.b. VII: (sec. X)*, colecția „Ανάλεκτα Βλατάδων”, 36, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1982, p. 137.

¹¹ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках Православного Востока*, томъ II, Типография Императорского Университета Св. Владимира, Киевъ, 1901, p. 47.

¹² Paul Canart, *Codices Vaticani graeci: Codices 1745-1962*, vol. I: *Codicum enarrationes*, Bibliotheca Vaticana, 1970, p. 186.

¹³ *Ibidem*, p. 425.

¹⁴ Cyrus Giannelli, *Codices Vaticani graeci: Codices 1485-1683*, Bibliotheca Vaticana, 1950, p. 139.

¹⁵ Valerio Polidori, *L'Euclologio della Grande Chiesa di Otranto. Cod. Ottoboni gr. 344 (AD 1177)*, colecția „Studi sul Cristianesimo Primitivo”, 3, Amazon KDP, 2018, p. 200.

¹⁶ André Jacob, „Les euchologes du fonds Barberini grec de la Bibliothèque Vaticane”, în *Didaskalia*, 4.1/1974, p. 159.

¹⁷ Stefano Parenti, „Un euclologio poco noto del Salento. *El Escorial X.IV.13*”, în *Studi sull'Oriente Cristiano*, 15.2/2011, p. 191.

¹⁸ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 219.

¹⁹ André Jacob, „Les euchologes...”, p. 190.

²⁰ Panaghiotis L. Kalaitzidis, *Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 662 χειρόγραφο-εὐχολόγιο τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum, PIO, Roma, 2014, p. 137.

Γ.β. I (sec. XIII)²¹, *Sin. Gr.* 971 (sec. XIII-XIV)²², *Athos Vatopedi* 133 (744) (sec. XIV)²³ etc. Rugăciunea este, probabil, de origine constantinopolitană. Remarcăm cererea finală: „să ne învrednicim în ceasul culesului să Îți aducem... [rod] spre prefacere în Sângele Hristosului Tău”, ce subliniază scopul ultim al rodului viței, și anume cel euharistic-sacramental. Acest aspect este extrem de important, fiind reluat, după cum vom vedea, și în alte rugăciuni, și reprezintă, cel mai probabil, imboldul unor asemenea creații evhologice menite să însoțească parcursul obținerii produsului finit al viei – vinul.

Rugăciunea „Dumnezeule Cel închinat și Mântuitor al tuturor...”

De regulă, această rugăciune este întrebuițată cu prilejul culesului viei (a se vedea *infra*), însă în ms. *Vat. Gr.* 1833, ff. 52v-53r (sec. X)²⁴, ea este indicată spre a fi rostită la sădirea viei:

Dumnezeule Cel închinat și Mântuitor al tuturor, Cel ce ai arătat dreptului Tău Noe să sădească vița și ai dat poporului Tău Israil spre băutura sângele strugurelui – vinul, și l-ai dus în pământul în care curge miere și lapte, și ai binecuvântat viile și măslinișurile lui, Însuți, Stăpâne, binecuvintează via aceasta ce este sădită de robul Tău (N) și o desăvârșește pe ea cu dreapta Ta și să nu vină asupra ei pornire de grindină sau greutatea furtunilor, ci o izbăvește de toată potrivnică lucrare a diavolului, de brumă și de toată pârjolirea soarelui și vătămarea iernii; binecuvintează-o pe ea, ca cu porunca Ta sporind să dea rod, câte treizeci, și câte șaizeci, și câte o sută, și să dea peste margini teascurile de vin și de untdelemnul lor, ca ale Tale dintru ale Tale Ție aducând și din darurile Tale luând, să slăvim preasfânt numele Tău, al Tatălui...

Rugăciuni la culesul viei

Rugăciunea „Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care ai binevoit...”

Această rugăciune se găsește întâi în cel mai vechi Evhologhiu bizantin păstrat, și anume cod. *Barberini Gr.* 336 (cca 780), fiind inclusă într-o rânduială imperială intitulată „Εὐχὴ γινομένη ὑπὸ

²¹ Antonio Rocchi, *Codices cryptenses, seu Abbatiae Cryptae Ferratae*, Typis Abbatiae Cryptae Ferratae, Tusculani, 1883, p. 243; Miguel Arranz, *L'Euclologio...*, p. 392.

²² Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 256.

²³ *Ibidem*, p. 286.

²⁴ Paul Canart, *op. cit.*, p. 276.

του πατριάρχου ὅτε πρὸς συνήθειαν ἐπιτελεῖ τὴν τρύγην ὁ βασιλεὺς”²⁵:

Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Care ai binevoit a Se numi „Viță” Fiul Tău Cel Unul-născut și Dumnezeuul nostru, Domnul nostru Iisus Hristos, și prin El ne-ai dăruit nouă rod fără de moarte, Însuși și acest rod al viței binecuvintează-l, și pe robii Tăi, pe credincioșii noștri împărați, fă-i părtași ai viței celei adevărate; păzește viața lor nevătămată, pace pururea dăruindu-le, și întocmește viața lor cu nelipsitele daruri, pentru solirile sfintei Născătoare-de-Dumnezeu și ale tuturor sfinților care din veac au bineplăcut Ție. Cu bunăvoința și bunătatea Unuia-născut Fiului Tău, cu Care ești binecuvântat...

Rugăciunea era precedată de o litanie diaconală, al cărei conținut nu este redat, fiind apoi succedată de rugăciunea plecării capetelor, ce se rostea pentru împărați: „Doamne al puterilor, Împărate al slavei...”. Despre acest rit liturgic dă mărturie și *Cartea de Ceremonii* a împăratului Constantin al VII-lea Porfirogenetul (945-959), în capitolul 78²⁶. Rugăciunea „Dumnezeule, Mântuitorul nostru...” apare încă o dată în codex, fără a fi pusă în legătură cu riturile imperiale, ci fiind intitulată „Εὐχὴ ἐπὶ τρυγούντων” și prezentând diferențe textuale nesemnificative față de redactarea actuală²⁷.

Aceeași rânduială se regăsește și în cod. *Paris Coislin 213*, ff. 112^v-113^r (1027) („Εὐχὴ γινομένη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ὅτε πρὸς συνήθειαν ἐπιτελεῖ τὴν τρύγην ὁ βασιλεὺς καὶ τῆ ἐ' αὐγούστου μηνὸς ἐν Βλαχέρναις”)²⁸, precum și în mss. *Grott.*

²⁵ Stefano Parenti, Elena Velkovska, *L'Euclologio Barberini Gr. 336*, colecția „Bibliotheca «Ephemerides Liturgicae Subsidia»”, 80, C.L.V. – Edizioni Liturgiche, Roma, 1995, pp. 200-201.

²⁶ Potrivit acestui document, rânduiala avea loc la Palatul Hierieia, unde era pregătit un umbrar special pentru eveniment. Împăratul și Patriarhul stăteau în cerdacul din fața viei, de față fiind și diverși demnitari. Pe o masă de marmură erau așezate coșuri cu struguri, peste care patriarhul rostea o rugăciune (cea menționată în cod. *Barberini Gr. 336*). Apoi, acesta lua un ciorchine și îl dădea împăratului, care la rândul său îi oferea un ciorchine patriarhului. După aceasta, împăratul împărțea struguri demnitarilor, pe rând, în timp ce se cântau diferite imne în cinstea sa (*Constantine Porphyrogenetos: The Book of Ceremonies*, trans. Ann Moffatt, Maxeme Tall, Brill, Leiden, Boston, 2017, pp. 373-374).

²⁷ Stefano Parenti, Elena Velkovska, *op. cit.*, p. 234.

²⁸ La fel ca în cod. *Barberini Gr. 336* și în ms. *Paris Coislin 213*, rugăciunea apare și separat de rânduiala săvârșită de împărat cu ocazia culesului viei imperiale (a se vedea Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 1021).

Γ.β. I (sec. XIII)²⁹ și E.B.E. 662 (sec. XIII)³⁰. Cu un scop asemănător, rugăciunea poate fi găsită și în ms. RNB Gr. 226, f. 110^r (sec. X), unde poartă titlul „Εὐχή ὅτε ἐπιτελεῖ τὴν τρυγὴν ὁ βασιλεύς”³¹. Originea acestei rugăciuni este evident una constantinopolitană.

Rugăciunea mai este inclusă în numeroase manuscrise: *Sevastianov* 474 (sec. X)³², *Grott. Γ.β. IV* (sec. X)³³, *Grott. Γ.β. II* (sec. X)³⁴, *Grott. Γ.β. VII* (sec. X)³⁵, *Vat. Gr. 1833*, f. 45v³⁶ (sec. X), *Sin. Gr. 959* (sec. XI)³⁷, *Vat. Gr. 1840*, f. 4r³⁸ (sec. XII), *Vat. Gr. 1811*, ff. 50v-51r (1147)³⁹, *Vat. Gr. 1552*, f. 38v (sec. XII)⁴⁰, *Bodl. Auct. E.5.13* (sec. XII)⁴¹, *E.B.E. 662* (sec. XIII)⁴², *St. Petersburg Arch. Antonin* (sec. XIII)⁴³, *Sin. Gr. 960* (sec. XIII)⁴⁴, *Grott. Γ.β. I* (sec. XIII)⁴⁵, *Sin. Gr. 971* (sec. XIII-XIV)⁴⁶,

²⁹ Antonio Rocchi, *op. cit.*, p. 240.

³⁰ Miguel Arranz, *L'Euclologio...*, pp. 345-346. Miguel Arranz, „Couronnement royal et autres promotions de cour. Les sacrements de l'institution de l'ancien euchologe constantinopolitain”, în *Orientalia Christiana Periodica*, 56/1990, pp. 119-123; Panaghiotis L. Kalaitzidis, *op. cit.*, p. 54. A se vedea și: Stefano Parenti, „Il vino nella Liturgia bizantina”, în Gabriele Archetti (ed.), *La civiltà del vino. Fonti, temi e produzioni vitivinicole dal Medioevo al Novecento*, colecția „Atti delle Biennali di Franciacorta”, 7, Centro culturale artistico di Franciacorta e del Sebino, Brescia, 2003, p. 459.

³¹ André Jacob, „L'Euchologe de Porphyre Uspenski. Cod. Leningr. gr. 226 (X^e siècle)”, în *Le Muséon*, 78/1965, p. 196.

³² Josef Koster, *Das Euchologion Sevastianov 474 [X/XI Jhd.] der Staatsbibliothek in Moskau*, Thesis ad Lauream, Pontificio Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1996, p. 94.

³³ Stefano Parenti, *L'Euclologio Manoscritto Γ. β. IV (X sec.) della Biblioteca di Grottaferrata. Edizione, Excerpta ex Dissertatione ad Doctoratum, Pontificium Institutum Orientale, Romae, 1994*, p. 43.

³⁴ Antonio Rocchi, *op. cit.*, p. 246.

³⁵ Gaetano Passarelli, *op. cit.*, pp. 137-138.

³⁶ Paul Canart, *op. cit.*, p. 274.

³⁷ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 47.

³⁸ Paul Canart, *op. cit.*, p. 295.

³⁹ *Ibidem*, p. 186.

⁴⁰ Cyrus Giannelli, *op. cit.*, p. 133.

⁴¹ André Jacob, „Un euchologe du Saint-Sauveur in «Lingua Phari» de Messine. Le Bodleianus Auct. E.5.13”, în *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, 50/1980, p. 330.

⁴² Panaghiotis L. Kalaitzidis, *op. cit.*, p. 135.

⁴³ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 191.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 196.

⁴⁵ Miguel Arranz, *L'Euclologio...*, p. 321.

⁴⁶ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 256.

Athos Vatopedi 133 (744) (sec. XIV)⁴⁷, Sin. Gr. 968 (1426)⁴⁸. În mss. Sin. Gr. 966 (sec. XIII)⁴⁹, Barb. Gr. 443, ff. 68v-69r (sec. XIII)⁵⁰, în altul din sec. al XIV-lea de la Marea Lavră⁵¹, precum și în ms. Sin. Gr. 977 (1516)⁵², rugăciunea este indicată la gustarea strugurilor.

Rugăciunea „Dumnezeule Cel închinat și Mântuitor al tuturor...”

Aceasta se întâlnește începând cu secolul al X-lea în manuscrise precum cod. RNB Gr. 226, ff. 109v-110r (sec. X), având un titlu general – „Εὐχὴ ἐπὶ τρογῆς”⁵³, și cod. Paris Coislin 213 (1027), unde este intitulată „Εὐχὴ ἐν ἀρχῇ τρογῆς κοινῆς”⁵⁴:

RNB Gr. 226	Paris Coislin 213
<p>„Dumnezeule Cel închinat și Mântuitor al tuturor, Cel ce ai arătat dreptului Tău Noe să sădească vița și ai dat poporului Tău Israil spre băutură sângele strugurelui, și l-ai dus în pământul în care curge miere și lapte, și ai binecuvântat vile și măslinișurile, Însuți dar, Stăpâne, binecuvintează și sporește culesul robului Tău (N) și după porunca Ta vor da peste margini teascurile de vinul și de untdelemnul lor, ca ale Tale dintru ale Tale Ție aducând și din darurile Tale luând, să slăvim preasfânt numele Tău, că Ție se cuvine slava, cinstea și închinăciunea...”</p>	<p>„Mântuitorule Cel închinat și Dumnezeule al tuturor, Cel ce ai arătat dreptului Tău Noe să sădească vița și ai dat poporului Tău Israil spre băutură sângele strugurelui, vinul, binecuvintează acest cules, căruia facem începere, Ție mulțumindu-Ți, ca, darurile Tale luând și ale Tale dintru ale Tale Ție aducând, să slăvim preasfânt numele Tău, al Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duh, acum, și pururea, și în vecii vecilor.”</p>

⁴⁷ *Ibidem*, p. 286.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 412 („Εὐχὴ λεγομένη τῆ ἰε τοῦ Αὐγοῦστου εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου”).

⁴⁹ *Ibidem*, p. 219.

⁵⁰ André Jacob, „Les euchologes...”, 191.

⁵¹ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 364.

⁵² *Ibidem*, p. 707.

⁵³ André Jacob, „L’Euchologe de Porphyre Uspenski...”, p. 196.

⁵⁴ Miguel Arranz, *L’Eucologio...*, p. 321.

Din textul rugăciunii, reiese limpede că rugăciunea era destinată a fi rostită cu ocazia culesului viilor, dar și al măslinelor, fapt ce este precizat clar în mss. *Grott. Γ.β. IV* (sec. X) („Εὐχὴ ἄλλη ἐπὶ τρυγῆς σταφύλης καὶ ἐλαίας”)⁵⁵, *Vat. Gr. 1833*, f. 46v (sec. X)⁵⁶, *Bodl. Auct. E.5.13* (sec. XII)⁵⁷ și *Alexandria Bibl. Patr. 455-116* (85) (1501)⁵⁸. Deși rugăciunea se întâlnește într-o redactare asemănătoare cu cea din ms. *RNB Gr. 226* și în mss. *Sin. Gr. 961* (sec. XI-XII)⁵⁹, *Barb. Gr. 345*, f. 70rv (sec. XII)⁶⁰ și *Sin. Gr. 968* (1426)⁶¹, în aceste Evhologhii ea este rezervată numai pentru culesul viei. În redactarea constantinopolitană, rugăciunea apare și în mss. *E.B.E. 662* (sec. XIII)⁶² și *Grott. Γ.β. I* (sec. XIII)⁶³.

Rugăciunea este, probabil, de origine constantinopolitană, diferența de redactare față de versiunile periferice (orientale sau italo-grecești) putând fi explicată, după cum afirmă S. Parenti, datorându-se posibil procesului de reformă liturgică survenit în ritul constantinopolitan după al doilea val iconoclast, dezvoltările rituale ale centrului rămânând însă multă vreme străine periferiei liturgice⁶⁴.

Rugăciunea „Stăpâne, Doamne, Dumnezeu nostru, Atotțiitorule, Te rugăm...”

Aceasta se află în ms. *Vat. Gr. 1833*, f. 46r (sec. X). Iată conținutul ei:

Stăpâne, Doamne, Dumnezeu nostru, Atotțiitorule, Te rugăm și Te chemăm, binecuvintează rodul acesta al viței, sfințește pe cei ce se împărtășesc dintr-însul și înmulțește-le lor bunătățile Tale din belșugul casei Tale, spre sănătatea trupului și a sufletului [și a] duhului, [și] spre depărtarea a tot răul, prin Unul-

⁵⁵ Stefano Parenti, *L'Euclologio...*, p. 43.

⁵⁶ Paul Canart, *op. cit.*, p. 275.

⁵⁷ André Jacob, „Un euchologe du Saint-Sauveur...”, p. 330.

⁵⁸ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 667.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 72-73.

⁶⁰ André Jacob, „Les euchologes...”, p. 159.

⁶¹ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 412.

⁶² Panaghiotis L. Kalaitzidis, *op. cit.*, p. 138.

⁶³ Antonio Rocchi, *op. cit.*, p. 240; Miguel Arranz, *L'Euclologio...*, p. 321.

⁶⁴ Stefano Parenti, „Il vino...”, p. 460.

născut Fiul Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu preasfântul, și bunul, și de-viață-făcătorul [Tău Duh, acum, și pururea, și în vecii vecilor].

Rugăciunea „Doamne, Dumnezeuul nostru, Vița cea purtătoare de viață...”

Aceasta se întâlnește în manuscrisul italo-grecesc *Sin. Gr. 966* (sec. XIII)⁶⁵:

„Doamne, Dumnezeuul nostru, Vița cea purtătoare de viață, Care pe cruce de bunăvoie Te-ai înălțat și ne-ai dat nouă vinul bucuriei, Însuși cauți din sfintele Tale înălțimi și binecuvintează vița aceasta și înmulțește roadele ei, ca cei ce o vor culege, văzând linurile dând pe dinafară, mulțumire dimpreună cu noi să înalțe măreției Tale, slăvind pe cel fără-de-început al Tău Părinte, împreună și Preasfântului, și bunului, și de-viață-făcătorului Tău Duh...”

Rugăciunea se mai întâlnește, cu mici deosebiri textuale, în ms. *Barb. Gr. 443*, f. 68rv (sec. XIII)⁶⁶. Prefața acestei rugăciuni este deosebită din punct de vedere stilistic, iar imaginea lui Hristos – Vița Care S-a înălțat pe cruce poate sugera plasarea temporală, cel puțin în unele regiuni, a începutului culesului în cadrul anului liturgic, și anume de praznicul Înălțării Sfintei Cruci (14 septembrie).

Rugăciunea „Vița cea adevărată...”

Aceasta se întâlnește în ms. *Vat. Gr. 1833*, ff. 45v-46r⁶⁷ (sec. X):

Vița cea adevărată, Care nu pricinuiești beție, Hristoase, Dumnezeuul nostru, ci bucurie, făcându-Te om [și rămânând Dumnezeu] fără schimbare, cauți spre ostenele robilor Tăi și dă-le lor rodul plin de binecuvântare și fă-i pe ei lucrători a tot ce este bun, ca să dea și săracilor și să-Ți mulțumească Ție pururea. Că sfânt ești, Dumnezeuul nostru...

Rugăciunea mai este inclusă în ms. *Sin. Gr. 973* (1152-1153)⁶⁸. Cel mai probabil această molitvă este de origine medio-orientală.

⁶⁵ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 219.

⁶⁶ André Jacob, „Les euchologes...”, pp. 190-191.

⁶⁷ Paul Canart, *op. cit.*, p. 274.

⁶⁸ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 116.

Rugăciuni la binecuvântarea și gustarea strugurilor

Rugăciunea „Binecuvintează, Doamne, rodul acesta nou al viței...”

Aceasta era rostită cu prilejul primei gustări din recolta de struguri și se întâlnește în ms. *Paris Coislin 213* (1027), fiind intitulată „Εὐχή γιγομένη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ὅτε πρὸς συνήθειαν ἐπιτελεῖ τὴν τρύγην ὁ βασιλεὺς καὶ τῆ ἰε` αὐγούστου μηνὸς ἐν Βλαχέρναις”:

Binecuvintează, Doamne, rodul acesta nou al viței, care prin bună-întocmirea văzduhului, și prin picăturile ploii, și prin liniștea vremii la acest ceas al coacerii a ajunge ai binevoit, ca să fie nouă spre veselie (și) celor ce Ți l-au adus (ca) dar (spre) iertare păcatelor prin dumnezeiescul și sfântul Trup al Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat împreună cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Tău Duh acum...

Rugăciunea mai este cuprinsă în numeroase manuscrise, precum *Grott. Γ.β. VII* (sec. X)⁶⁹, *Vat. Gr. 1833*, ff. 44v-45r (sec. X)⁷⁰, *Sin. Gr. 959* (sec. XI)⁷¹, *Ottob. 344* (1177)⁷², *Vat. Gr. 1552*, f. 38v⁷³ (sec. XII), *Vat. Gr. 1811*, f. 51v⁷⁴ (1147), *Vat. Gr. 1554*, f. 100v⁷⁵ (sec. XII), *Vat. Gr. 1872*, f. 79v⁷⁶ (sec. XII), *Bodl. Auct. E.5.13* (sec. XII) („Εὐχή ἐτέραι ὁμοία εἰς τρύγον”)⁷⁷, *Sin. Gr. 1056* (sec. XII-XIII) („Εὐχή εἰς τὸ εὐλογῆσαι σταφυλὰς καὶ λοιπὰς ὀπώρας, ὅταν θέλωσιν ἐπιλυῖσαι”)⁷⁸, *E.B.E. 662* (sec. XIII)⁷⁹, *Grott. Γ.β. I* (sec. XIII)⁸⁰, *Alexandria Bibl. Patr. 149-104* (94) (sec. XIV)⁸¹, *Sin. Gr. 968* (1426)

⁶⁹ Gaetano Passarelli, *op. cit.*, p. 89.

⁷⁰ Paul Canart, *op. cit.*, p. 274.

⁷¹ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 47.

⁷² Valerio Polidori, *op. cit.*, p. 200.

⁷³ Cyrus Giannelli, *op. cit.*, p. 133.

⁷⁴ Paul Canart, *op. cit.*, p. 186.

⁷⁵ Cyrus Giannelli, *op. cit.*, p. 138.

⁷⁶ Paul Canart, *op. cit.*, p. 423.

⁷⁷ André Jacob, „Un euchologe du Saint-Sauveur...”, p. 330.

⁷⁸ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 148.

⁷⁹ Panaghiotis L. Kalaitzidis, *op. cit.*, p. 132.

⁸⁰ Antonio Rocchi, *op. cit.*, p. 243; Miguel Arranz, *L'Eucologio...*, p. 393.

⁸¹ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 351

(„Εὐχή εἰς μετάληψιν σταφύλης τῆ ἔκτη τοῦ Αὐγούστου”)⁸², *Sin. Gr.* 977 (1516) („Εὐχή εἰς μετάληψιν σταφυλῆς καὶ πάσης ὀπώρας”)⁸³. Rugăciunea este, cel mai probabil, de origine constantinopolitană.

Rugăciunea cunoaște și o versiune latină, ce este atașată Canonului Messei celebrate cu ocazia prăznuirii Sf. Sixtus pe 6 august, în manuscrisele Sacramentariului gregorian din primul deceniu al veacului al IX-lea⁸⁴. Potrivit lui S. Parenti, traducerea latină s-a realizat după o versiune grecească a rugăciunii, ce din păcate nu ni s-a păstrat⁸⁵. Vechimea unui asemenea *urtext* grecesc ar putea fi totuși considerabilă, întrucât canonul 28 al Sinodului de la Trulan (691-692) menționează clar că pârga de struguri, adusă la altar, este binecuvântată de preoți deosebi, foarte probabil prin rostirea unei rugăciuni⁸⁶.

Trebuie remarcat faptul că în vechile Evhologhii bizantine molitva nu apare în conexiune cu praznicul Schimbării la Față (celebrat pe 6 august), după cum este cazul în practica actuală, ci, uneori, cu praznicul marian al Adormirii Născătoarei-de-Dumnezeu (15 august)⁸⁷. Totuși, cele mai multe mărturii nu indică o dată fixă pentru rostirea rugăciunii, specificând doar contextul gustării pentru prima oară în an a strugurilor.

⁸² *Ibidem*, p. 412.

⁸³ *Ibidem*, p. 707.

⁸⁴ A se vedea J. Parisot, „La bénédiction liturgique des raisins”, în *Revue de l'Orient Chrétien*, 4 (1899), p. 356; Stefano Parenti, „Vino e olio nelle liturgie bizantine”, în *Olio e vino nell'alto Medioevo*, colecția „Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo”, 54, Presso la Sede della Fondazione, Spoleto, 2007, p. 1253.

⁸⁵ Stefano Parenti, „Vino e olio...”, p. 1253.

⁸⁶ „[...] fiindcă aducerea strugurilor este considerată drept pârgă, după ce preoții îi binecuvintează în mod special, să li se împartă celor care cer, spre mulțumirea față de Dătătorul roadelor, prin care trupurile noastre, conform hotărârii dumnezeiești, cresc și sunt hrănite” (Răzvan Perșu, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, Editura Basilica, București, 2018, p. 287). Încă din secolul al IV-lea, canonul al III-lea apostolic menționează practica aducerii ciorchinilor de struguri la altar (*Ibidem*, p. 103).

⁸⁷ Și în Biserica Armeană, până în prezent, binecuvântarea strugurilor se săvârșește în ziua celebrării acestui praznic închinat Maicii Domnului, și anume pe 15 august.

Pasajul „διὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἁγίου σώματος τοῦ Χριστοῦ σου” din ms. *Paris Coislin 213* este întregit în ms. *Grott. Γ.β. VII* cu sintagma „καὶ αἵματος...”, ca în versiunea actuală, pe când ms. *Sin. Gr. 958* oferă varianta „διὰ τοῦ ἱεροῦ ἁγιάσματος τοῦ Χριστοῦ σου Ἰησοῦ”, ce pare cea mai potrivită în context.

Rugăciunea „Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, Vița cea adevărată...”

Această rugăciune apare în ms. *Athos Konstamonitou 19 (20)* (sec. XV)⁸⁸ și reprezintă, de fapt, o versiune elaborată a rugăciunii „Vița cea adevărată...”, amintită mai sus printre rugăciunile pentru culesul viei. Iată conținutul acesteia:

Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, Vița cea adevărată, Cea care nu pricinuieste beție trupească, ci naște bucurie duhovnicească, Care fără schimbare ai odrăslit din Fecioară și din pământul cel nearat al Sfintei Născătoare-de-Dumnezeu, Însuți binecuvintează și rodul viței acesteia prin mine, nevrednicul robul Tău, și dă-ne nouă cu îmbelșugare rodul binecuvântării Tale celei desăvârșite, Dăruitorule de mari daruri, Doamne, și ne învrednicește de tot binele, ca, și pe săraci îndestulându-i, Ție pururea să mulțumim, Dătătorului tuturor darurilor celor bune. Că bun și iubitor-de-oameni Dumnezeu ești...

Rugăciunea „Doamne, Dumnezeuul nostru, Care mai înainte ai împodobit...”

Această rugăciune se află în mss. *Constantinopol Metocul Sf. Mormânt 8 (182)* (sec. XV)⁸⁹, *Athos Pantocrator 149* (sec. XV)⁹⁰, precum și în ms. *Athos Esfigmenu 208* (sec. XVI)⁹¹, din acest ultim manuscris fiind și transcrisă de Dmitrievski. Iată traducerea românească după textul grecesc din acest document:

⁸⁸ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 497.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 471.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 490.

⁹¹ *Ibidem*, p. 837.

Doamne, Dumnezeu nostru, Care mai înainte ai împodobit pământul cu flori și toată fața lui ai înfrumusețat-o cu roadele pomilor, iar acum prin cele patru stihii ale pământului, prin picăturile ploii, prin bună-tocmirea văzduhului și prin căldura soarelui ai binevoit a se face acestea [roadele] pârguite, binecuvintează și strugurii aceștia cu bunătatea Ta, ca să ne fie nouă spre veselie și mulțumire pentru nemăsurata putere a stăpâniei Tale și să-Ți aducem daruri spre ispășirea păcatelor noastre prin dumnezeiescul, de viață făcătorul și sfântul Trup și Sânge ale Hristosului Tău, cu Care ești binecuvântat în preasfântul Duh.

Rugăciunea prezintă niște asemănări evidente cu molitva „Binecuvintează, Doamne, rodul acesta nou al viței...”, din care a fost, cel mai probabil, inspirată.

Rugăciuni pentru binecuvântarea vinului

Rugăciunea „Doamne, Bunule și Iubitorule-de-oameni, caută spre vinul acesta...”

Aceasta reprezintă vechea versiune a actualei rugăciuni din Molitfelnic, ce se întâlnește începând cu sec. al X-lea, cel mai de vreme în ms. *Grott. Γ.β. X, f. 94rv* (sec. X-XI)⁹², textul din acest manuscris prezentând câteva diferențe față de redactarea actuală:

Doamne, Bunule și Iubitorule-de-oameni, caută spre vinul acesta și spre cei ce iau dintr-însul și binecuvintează-l pe el și pe dânșii, precum ai binecuvântat fântâna lui Iacov, și colimvitra Siloamului, și paharul sfinților Tăi apostoli. Cel ce și la nunta în Cana Galileii ai venit, și ai binecuvântat cele șase vase, și apa în vin ai prefăcut, și ai arătat slava Ta, trimite harul Tău și binecuvântarea Ta, Doamne, Dumnezeu nostru, și asupra vinului acestuia. Că milostiv și iubitor-de-oameni Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, împreună și Celui fără-de-început al Tău Părinte...

Rugăciunea este des întâlnită în Evhologhii, precum *Grott. Γ.β. II* (sec. X)⁹³, *Vat. Gr. 1811, f. 51v* (1147)⁹⁴, *Vat. Gr. 1872, f. 141v* (sec.

⁹² Cf. Stefano Parenti, „Il vino...”, p. 461.

⁹³ Antonio Rocchi, *op. cit.*, p. 247.

⁹⁴ Paul Canart, *Codices...*, vol. I, p. 186.

XII)⁹⁵, *Bodl. Auct. E.5.13* (sec. XII)⁹⁶, *St. Petersburg Arch. Antonin* (sec. XIII)⁹⁷, *Athos Vatopedi 133* (744) (sec. XIV)⁹⁸, *Sin. Gr. 968* (1426)⁹⁹, *Athos Lavra I 21* (1435)¹⁰⁰, *Ierusalim Bibl. Patr. 73* (274) (sec. XV)¹⁰¹, *Sin. Gr. 977* (1516)¹⁰² etc. Rugăciunea este de origine ne-constantinopolitană, probabil orientală.

Molitva a fost alcătuită, posibil, din îmbinarea a două rugăciuni distincte, fapt sugerat de prezența a două cereri pentru binecuvântarea vinului: (1) „binecuvintează-l pe el [...] precum ai binecuvântat fântâna lui Iacov, și colimvitra Siloamului, și paharul sfinților Tăi apostoli” și (2) „trimite harul Tău și binecuvântarea Ta, Doamne, Dumnezeul nostru, și asupra vinului acestuia”. Astfel, partea a doua a rugăciunii, începând de la cuvintele „Cel ce și în Cana Galileii la nuntă ai venit...”, ar fi putut fi cândva o rugăciune de sine stătătoare.

Față de vechea redactare, textul actual al rugăciunii cere ca Hristos Domnul să trimită harul Sfântului Său Duh peste vin, binecuvântându-l¹⁰³, fapt care, după cum afirmă și S. Parenti, reprezintă o cerere adecvată contextului anaforalei, nicidecum acestui cadru¹⁰⁴. Referința la paharul apostolilor binecuvântat de către Mântuitorul apare și într-o rugăciune a paharului comun nupțial în tradiția medio-orientală și italo-grească, și anume: „Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai binecuvântat paharul sfinților Tăi ucenici și apostoli...”¹⁰⁵.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 425.

⁹⁶ André Jacob, „Un euchologe du Saint-Sauveur...”, p. 330.

⁹⁷ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 191.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 287.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 412.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 417.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 526.

¹⁰² *Ibidem*, p. 710.

¹⁰³ ****Molitfelnic*, p. 641. Textul grecesc este și mai explicit: „ἐξαπόστειλον, Κύριε, τὸ Ἅγιόν σου Πνεῦμα ἐπὶ τὸν οἶνον τοῦτον” (***)*Εὐχολόγιον τὸ μέγα*, p. 555).

¹⁰⁴ Stefano Parenti, „Il vino...”, p. 461.

¹⁰⁵ Pentru textul grecesc din ms. *Grott. Γ.β. X*, a se vedea *ibidem*, p. 473; pentru textul din ms. *Sin. Gr. 958*, a se vedea Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 31.

Rugăciunea „Doamne, Dumnezeuul nostru, Făcătorule și Ziditorule a toată făptura...”

Această rugăciune, ce se rostea la gustarea vinului, este inclusă în trei manuscrise italo-grecești: *Grott. Γ.β. IV* (sec. X)¹⁰⁶, *Vat. Gr. 1833* (sec. X)¹⁰⁷ și *Grott. Γ.β. VII* (sec. X)¹⁰⁸. Iată conținutul acesteia, potrivit primului document:

Doamne, Dumnezeuul nostru, Făcătorule și Ziditorule a toată făptura, Care dintru neființă la ființă ai adus toate, Cel ce ai sădit raiul [lit.: paradisul; n.n.] în Edenul desfătării și într-însul ai pus treizeci și șase de pomi: doisprezece ce fac rod cu partea cea dinăuntru de mâncat, doisprezece ce fac rod cu partea cea din afară de mâncat și doisprezece ce au rodul cu totul spre mâncare, iar dintre aceștia pe unul l-ai dat să fie vița, și prin prorocul Tău David ne-ai învățat pe noi că vinul veselește inima omului, nu pentru beție, ci ca să veselească fața cu untdelemn, și ai binevoit, Stăpâne, a-l arăta [vinul; n.n.] la dumnezeiasca mistagogie și ridicare [lit.: anafora; n.n.] ca pe cinstitul Tău Sânge¹⁰⁹, și în Cana Galileii ai arătat cea dintâi minune, și apa în vin ai prefăcut, și i-ai bucurat pe toți spre slava bunătății Tale, Însuși, Stăpâne, Doamne, binecuvintează vinul acesta și dăruiește-l pe el spre desăvârșirea Sfintelor Tale Taine și spre veselia celor ce beau dintr-însul, ca Ție slavă să înălțăm pururea, Ție, Dăătorului bunătăților...

Potrivit lui S. Parenti, este posibil ca această rugăciune să se fi rostit pentru gustarea vinului destinat a fi folosit în cadrul Liturghiei Euharistice. După cum observă acesta, rugăciunea apare numai în documentele liturgice italo-grecești, iar, întrucât nu există un echivalent al acesteia în ritul roman, Parenti intuiește că aceasta ar fi putut fi împrumutată din Orientul Mijlociu, fiind adusă în spațiul italo-grecesc de creștinii împinși de cuceririle musulmane¹¹⁰. Într-adevăr, originea orientală a acestei rugăciuni poate fi sugerată de

¹⁰⁶ Stefano Parenti, *L'Euclologio...*, p. 44. Textul grecesc complet este redat în *idem*, „Il vino...”, p. 465.

¹⁰⁷ Paul Canart, *op. cit.*, p. 275.

¹⁰⁸ Gaetano Passarelli, *op. cit.*, pp. 139-140.

¹⁰⁹ În cod.: „τίμιόν σου ὠμα καὶ αἶμα”, pe când în ms. *Grott. Γ.β. VII* apare doar: „τίμιόν σου αἶμα”.

¹¹⁰ Stefano Parenti, „Il vino...”, p. 466.

referința la cei treizeci și șase de pomi sădiți de Dumnezeu în Eden. Este posibil ca această referință să aibă legătură cu o concepție iudaică aplicată în cazul împărțirii terenurilor între proprietari, potrivit căreia, la împărțirea unei grădini, parcela ce revenea fiecărui proprietar nu trebuia să aibă mai puțin de treizeci și șase de pomi. Cu alte cuvinte, o grădină, pentru a putea fi considerată ca atare, trebuia să aibă treizeci și șase de pomi, adică atât cât un om putea să lucreze într-o zi. Această concepție a fost codificată în secolul al XVI-lea în *Şulhan Aruch*, 171, 3¹¹¹.

Rugăciunea „Doamne, Dumnezeu nostru, rugămu-Te și Te chemăm, binecuvintează...”

Aceasta este o rugăciune pentru binecuvântarea vinului nou, pe care o întâlnim în ms. *Ottob. Gr. 344* (1177)¹¹². Iată conținutul său:

Doamne, Dumnezeu nostru, rugămu-Te și Te chemăm, binecuvintează [și] sfințește vinul acesta, veselește sufletele celor ce beau dintr-însul și înmulțește-l pe el acestora din belșugul casei Tale, ca, bucurându-ne de el, Ție slavă să înălțăm, Tatălui, și Fiului, și Sfântului Duh, acum[, și pururea, și în vecii vecilor].

Rugăciunea se mai întâlnește în mss. *Vat. Gr. 1554*, f. 110v (sec. XII)¹¹³, *Sin. Gr. 966* (sec. XIII)¹¹⁴ și *Barb. Gr. 443* (sec. XIII)¹¹⁵.

Rugăciunea „Doamne Savaoth, Dumnezeuul puterilor...”

Aceasta este inclusă în ms. *Barb. Gr. 345*, ff. 70v-71r (sec. XII)¹¹⁶, având titlul „Εὐχὴ εἰς τὸ εὐλογῆσαι οἶνον νέον”:

Doamne Savaoth, Dumnezeuul puterilor, Făcătorul apelor și Dăruitorul milei, Îndurate și Iubitorule-de-oameni, Cel ce dai

¹¹¹ A se vedea <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/8744-joint-owners> (data accesării: 27.06.2021). [Mulțumesc pentru semnalarea acestei chestiuni D-lui lect. univ. Cristinel Iatan.]

¹¹² Valerio Polidori, *L'Euclologio...*, p. 201.

¹¹³ Cyrus Giannelli, *op. cit.*, p. 139.

¹¹⁴ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 219.

¹¹⁵ André Jacob, „Les euchologes...”, p. 191.

¹¹⁶ *Ibidem*, pp. 159-160.

vinul spre veselie și untdelemnul ca să veselească fața și spre bucurie¹¹⁷, Însuși, și acum prin Unul-născut Fiul Tău, Iisus Hristos, binecuvintează [și] sfințește vinul acesta și dă celor ce se împărtășesc dintr-însul putere de însuflare, de izbăvire de boli, de păzire a casei, prin Iisus Hristos, nădejdea noastră, prin Care Ție se cuvine slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Preasfântul, și bunul, și de-viață-făcătorul [Tău Duh, acum, și pururea, și în vecii vecilor].

Rugăciunea reprezintă, de fapt, o prelucrare a unei vechi rugăciuni de binecuvântare a apei și a untdelemnului, cuprinsă în cartea a VIII-a a *Constituțiilor Apostolice* (cca 380), unde este atribuită Apostolului Matei¹¹⁸. Rugăciunea se regăsește și în ms. *Vat. Gr. 1833*, ff. 46r-47v (sec. X), cu titlul: „Rugăciunea Apostolului Matei la binecuvântarea vinului, sau a untdelemnului, sau a mierii”¹¹⁹.

Rugăciunea „Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel ce faci minuni mari...”

Această rugăciune de dată mai târzie se întâlnește în ms. *Sin. Gr. 968*¹²⁰, f. 218v (1426):

Doamne, Dumnezeuul nostru, Cel ce faci minuni mari și necurpinse, Care și apa în vin o ai prefăcut în Cana Galileii, Însuși, Stăpâne, precum acolo și aici venind, binecuvintează și vinul acesta pe care l-ai dăruit nouă spre veselia inimilor, ca să fie spre mântuirea sufletelor și a trupurilor noastre. Că Tu ești Cel ce binecuvintezi și sfințește toate, Hristoase, Dumnezeuul nostru [, și Ție slavă înălțăm...].

Rugăciunea se mai întâlnește în mss. *Ierusalim Bibl. Patr. 73* (274) (sec. XV)¹²¹ și *Sin. Gr. 977* (1516)¹²², fiind, cel mai probabil, de

¹¹⁷ În cod.: „εις ἀγαλλίασιν εὐχοσύνης”.

¹¹⁸ Ioan I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, vol. I, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 759; Giovanni Mercati, „Una benedizione delle Costituzioni Apostoliche in Eucologi medievali”, în *Opere Minori*, vol. IV, Studi e Teste, 79, Città del Vaticano, 1937, pp. 143-148. Stefano Parenti, „Vino e olio...”, p. 1255.

¹¹⁹ Paul Canart, *op. cit.*, p. 275.

¹²⁰ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 412. Dmitrievski nu redă textul rugăciunii din acest document.

¹²¹ *Ibidem*, p. 526.

¹²² *Ibidem*, p. 710.

origine medio-orientală. Cererea ca vinul să fie „spre mântuirea sufletului și a trupurilor” ar putea fi o aluzie la întrebuițarea sa euharistică sau sacramental-curativă, întrucât în tradiția liturgică palestiniană, al cărei rod această rugăciune pare a fi, există mărturiile pentru turnarea vinului (alături de apă sfințită la praznicul Teofaniei) în vasul cu untdelemnul întrebuițat în cadrul Rânduiei lui ungerii bolnavului (cf. ms. *Sin Gr.* 973, a. 1152-1153¹²³ și *Evhologhiul „lui Arhimede”*, sec. XIII¹²⁴).

Rugăciunea „Doamne, Dumnezeu nostru, Care ai venit în Cana Galileii...”

Aceasta se întâlnește în ms. *Sin. Gr.* 968¹²⁵, f. 219rv (1426):

Doamne, Dumnezeu nostru, Care ai venit în Cana Galileii și nunta acelor ai binecuvântat, și ai prefăcut cele șase vase cu apă în vin și l-ai înmulțit, și pe cei ce ședeau întinși la masă i-ai veselit, Însuți binecuvintează și vinul acesta și precum ai binecuvântat paharul sfinților Tăi apostoli, așa ne învrednicește și pe noi a dăruii dintr-însul pentru sfintele Tale Jertfe cele fără-de-sânge. Că Tu ești Izvorul sfințirii, Hristoase, Dumnezeu nostru, și Ție slavă înălțăm...

Rugăciunea mai poate fi aflată în mss. *Constantinopol Metocul Sf. Mormânt 8* (182) (sec. XV)¹²⁶, *Athos Pantocrator 149* (sec. XV)¹²⁷ și *Sin. Gr.* 977 (1516)¹²⁸. Observăm referința la paharul apostolilor

¹²³ *Ibidem*, p. 101; Miguel Arranz, „Le preghiere degli infermi nella tradizione bizantina. I sacramenti della restaurazione dell’antico Eucologio costantinopolitano II-5”, în *Orientalia Christiana Periodica*, 62/1996, p. 329.

¹²⁴ Stefano Parenti, „The Liturgical Tradition of the Euchologion «of Archimedes»”, în *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata*, 2/2005, p. 80. (Pentru datarea și originea *Evhologhiului* a se vedea Santo Luca, „On the Dating and Provenance of the Euchologion of the Archimedes Palimpsest”, în *The Journal of the Walters Art Museum*, 66-67/2008-2009, pp. 55-68.)

¹²⁵ Алексей Афанасьевич Дмитриевский, *op. cit.*, p. 412. Dmitrievski nu redă textul rugăciunii din acest document.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 471.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 489.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 710.

binecuvântat de Mântuitorul, prezentă și în rugăciunea păstrată în Molitfelnicul actual, evident o aluzie la folosirea sau destinația liturgic-euharistică a vinului. Astfel, este posibil ca această rugăciune, asemenea molitvei „Doamne, Dumnezeuul nostru, Făcătorule și Ziditorule a toată făptura...”, să fi fost întrebuițată pentru binecuvântarea vinului ce urma să fie adus pentru Jertfa Euharistică.

Rugăciunile de binecuvântare a viei, a vinului și a strugurilor în vechile Molitfelnice slavo-române

Ms. *BAR sl. 421* (sec. XV-XVI)¹²⁹ conține o rugăciune pentru binecuvântarea strugurilor, de fapt, o versiune a actualei rugăciuni la culesul viei („Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce ai binevoit...”) (f. 52r), o rugăciune pentru culesul viei, ce constă într-o formă abreviată a precedentei molitve¹³⁰ (f. 52rv), și două rugăciuni pentru vinul nou: „Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, Care ai prefăcut apa în vin...” (f. 52v) și „Doamne, Bunule și Iubitorule-de-oameni, caută spre vinul acesta...” (f. 53r), păstrată și în practica actuală. Cea dintâi rugăciune pentru blagoslovirea vinului merită atenție, motiv pentru care o redăm în continuare:

Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, Care ai prefăcut apa în vin la nunta din Cana Galileii și ai arătat slava Ta ucenicilor Tăi, Însuși și acum caută din sfântul Tău locaș și binecuvintează vinul acesta [ca să fie] spre toată bună-plăcerea celor ce beau dintr-însul, ca, bându-l fără de toată lucrarea potrivnicului, să Te slăvim pe Tine, Dătătorul a tot darul cel bun, Tatăl, și Fiul, și Sfântul Duh.

¹²⁹ Pentru descrierea acestui manuscris a se vedea Petre P. Panaitescu, *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 2003, pp. 237-242.

¹³⁰ „Dumnezeul nostru, Care ai binevoit ca Viță să se numească Unul-născut Fiul Tău, Dumnezeuul și Domnul nostru Iisus Hristos, și rod fără de moarte ne-ai dăruit nouă printr-Însul, Însuși, Stăpâne, și rodul acesta al viței îl binecuvintează, pentru rugăciunile preacuratei Născătoare-de-Dumnezeu și ale tuturor sfinților care din veac au bineplăcut Ție. Cu harul și cu iubirea de oameni ale Unuia-născut Fiului Tău...”

Această rugăciune se întâlnește întâi în ms. *Sin. Glag. 37* (sec. XI)¹³¹, însă nu cunoaștem un echivalent grecesc care să corespundă întru totul versiunii slavone¹³².

Ambele rugăciuni pentru vinul nou se regăsesc și în ms. *BAR sl. 240*, ff. 11v-12v (sec. XVI)¹³³, alături de o rugăciune pentru struguri (f. 13rv), aproape identică cu scurta molitvă pentru culesul viei din ms. *BAR sl. 421*. Mss. *BAR sl. 32*, ff. 151v-152r (sec. XVI)¹³⁴ și *BAR sl. 34*, ff. 225r-226r (1635)¹³⁵ conțin numai rugăciunea actuală a binecuvântării vinului.

Molitifelnicul slavon de la Târgoviște, ff. 254v-255v (1545)¹³⁶, conține două rugăciuni pentru binecuvântarea strugurilor: „Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce mai înainte ai înfrumusețat pământul cu flori...”, al cărei echivalent grecesc l-am amintit mai sus, și „Binecuvintează, Doamne, rodul acesta al viței...”, precum și cele două rugăciuni pentru binecuvântarea vinului din ms. *BAR sl. 421*.

Dintre Molitifelnicele tipărite în secolul al XVII-lea, doar ediția slavo-română de la Buzău (1699)¹³⁷ conține rugăciuni pentru binecuvântarea viei, a strugurilor și a vinului. În acest Molitifelnic, „Rânduiala la blagoslovenia strugurilor de vie” (ff. 244r-245r) este descrisă astfel: către finalul Dumnezeieștii Liturghii, sfârșind preotul rugăciunea de după amvon, tămâia strugurii, zicându-se rugăciunile trisaghionului, „Doamne, miluiește”, de douăsprezece ori, „Veniți să ne închinăm...” și Ps. 66 („Doamne, milostivește-Te spre noi și ne binecuvintează...”), un psalm de laudă și de mulțumire aduse lui Dumnezeu pentru faptul că „Pământul și-a dat rodul

¹³¹ Jean Frček, *Euchologium Sinaiticum*, în colecția „Patrologia Orientalis”, tome XXIV, nr. 120, Editions Brepols, Turnhout, 1983, p. 676.

¹³² Există totuși o oarecare asemănare între varianta slavonă și rugăciunea „Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce faci minuni mari și necuprinse...” (a se vedea *supra*).

¹³³ Pentru descrierea acestui manuscris, a se vedea Petre P. Panaitescu, *Manuscritele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, pp. 341-342.

¹³⁴ Pentru descrierea acestui manuscris, a se vedea *Ibidem*, pp. 47-50.

¹³⁵ Pentru descrierea acestui manuscris, a se vedea *Ibidem*, pp. 51-53.

¹³⁶ Pentru detalii privind acest Molitifelnic, a se vedea Ioan Bianu, Nerva Ho-doș, *Bibliografia românească veche. 1508-1830*, tomul I, Edițiunea Academiei Române, București, 1903, pp. 23-29.

¹³⁷ Pentru detalii privind acest Molitifelnic, a se vedea *ibidem*, pp. 377-378.

său” (v. 5), precum și de invocare a binecuvântării dumnezeiești. După aceasta, se cântau troparul și condacul praznicului celebrat sau ale sfântului pomenit, iar preotul rostea rugăciunea „Dumnezeule, Mântuitorul nostru, Cel ce ai binevoit...”, după care stropea strugurii cu apă sfințită, zicând: „Se binecuvintează și se sfințesc strugurii aceștia prin stropire cu apă sfințită, în numele Tatălui...”. La urmă era împărțit *antidoron*-ul, citindu-se Ps. 33, și se făcea otpustul zilei.

Molitfelnicul de la Buzău conține și „Rânduiala Blagosloveniei vinului”, ff. 245r-246r, ce se săvârșea astfel: preotul, punându-și epitrahilul, tămâia vasul cu vin și rostea binecuvântarea de început („Binecuvântat este Dumnezeul...”); urmau rugăciunile trisaghiunului și celelalte, precum și Ps. 22. După, preotul rostea rugăciunea „Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ești bun și iubitor de oameni, caută spre vinul acesta...” și rugăciunea plecării capetelor: „Doamne, Dumnezeul nostru, Care ai prefăcut apa în vin la nunta din Cana Galileii...”. Apoi, preotul turna puțină apă sfințită în vin, zicând: „Se binecuvintează vinul acesta cu harul Preasfântului Duh, prin stropire cu apă sfințită, în numele Tatălui...”. La urmă, preotul rostea otpustul și, dacă binecuvântarea vinului nu se săvârșea înainte de Liturghie, acesta bea primul din vin, după care gustau proprietarul și cei prezenți.

O rânduială asemănătoare întâlnim și în ms. *BAR. Rom. 707*, un Liturghier cu fragmente din Molitfelnic, copiat în Bihor în anul 1699¹³⁸. Ritul poartă titlul: „Molitva la blagoslovenia vinului când să face Liturghia”, sugestiv pentru înțelegerea unor astfel de dezvoltări evhologice privitoare la rodul viței, și începe întocmai ca rânduiala cuprinsă în Molitfelnicul de la Buzău. După „Tatăl nostru” se cântau Troparul Învierii pe glasul al VIII-lea și *Ipacoi*-ul glasului de rând, sau troparul și condacul praznicului ori ale sfântului pomenit. Preotul rostea apoi aceleași rugăciuni prevăzute și în ediția de la Buzău, dar într-o ordine inversată. La urmă se cânta *Axion*-ul și se făcea otpustul¹³⁹.

¹³⁸ Pentru detalii, a se vedea Mihail K. Qaramah, „Contribuții la înțelegerea Liturghiei românilor din veacul al XVII-lea – Ms. *BAR ROM. 707*”, în *Altarul Reîntregirii*, 3/2019, pp. 149-162.

¹³⁹ *Ibidem*, pp. 158-159.

În sfârșit, în Molitfelnicul tipărit la Râmnic de către Antim Ivi-reanul în anul 1706¹⁴⁰, întâlnim doar rugăciunile actuale pentru binecuvântarea vinului nou (f. 183r) și a strugurilor în ziua de 6 august (f. 206v).

Concluzii și propuneri

Din cele prezentate în această lucrare, putem trage următoarele concluzii:

1) spre deosebire de Evhologhiul/Molitfelnicul actual, vechile manuscrise liturgice bizantine conțineau un număr semnificativ de rugăciuni privitoare la sădirea și culesul viei sau la gustarea recoltei de struguri și a vinului nou. Dacă, în majoritatea cazurilor, cu ocazia sădirii viei manuscrisele indicau o versiune a rugăciunii păstrate și astăzi în Molitfelnic (căreia se adaugă și rugăciunea deosebită și singulară din ms. *Vat. Gr. 1833*), pentru culesul viei am identificat cinci rugăciuni, pentru binecuvântarea strugurilor – trei rugăciuni, iar pentru binecuvântarea vinului nou – șase rugăciuni, la care se adaugă și rugăciunea slavă din ms. *Sin. Glag. 37*, cu precizarea necesară că unele dintre acestea aveau și un caracter interschimbabil;

2) dintre rugăciunile prezentate, cele trei păstrate în ritul actual, privitoare la sădirea și culesul viei și binecuvântarea strugurilor, precum și rugăciunea: „Mântuitorule, Cel vrednic de închinare...” (ieșită din uz), pot fi considerate de origine constantinopolitană. Astfel, majoritatea rugăciunilor identificate în manuscrise și care nu se mai află în uz sunt originare de la periferia liturgică bizantină (în special din Orientul Mijlociu), ceea ce reflectă o diversitate locală importantă, precum și ușurătatea cu care s-au încorporat în cultul Bisericii obiceiuri și activități din viața cotidiană;

3) numărul apreciabil de rugăciuni ce gravitează în jurul rodului viței a fost determinat, foarte probabil, de întrebuințarea frecventă a vinului în cultul Bisericii, în special în cadrul Liturghiei Euharistice, al Rânduiei ungerii bolnavului (cel puțin în anumite

¹⁴⁰ Pentru detalii privind acest Molitfelnic, a se vedea Ioan Bianu, Nerva Hoș, *op. cit.*, p. 541.

tradiții), precum și al Riturii Încununării mirilor (paharul de obște), dar nu numai¹⁴¹. Ținând deci cont de destinația ultimă a vinului, și anume cea liturgic-sacramentală, este ușor de înțeles de ce întregului proces de obținere a acestuia, de la sădirea viei și până la prima gustare a vinului, i s-a conferit o asemenea atenție cu caracter liturgic.

Ca urmare a celor expuse, pot fi aduse și unele propuneri de revizuire a rugăciunilor din Molitfelnicul actual. De pildă, rugăciunea la culesul viei, deși apare cu scopul indicat în prezent și în vechile Evhologhii, este potrivită, de fapt, spre a fi rostită la încheierea culesului, ca binecuvântare a strugurilor adunați. Astfel, Molitfelnicul nu cuprinde o rugăciune pentru binecuvântarea începerii culesului, cu toate că vechile manuscrise conțin două rugăciuni adecvate pentru un asemenea moment, și anume molitva „Dumnezeule Cel închinat și Mântuitor al tuturor...” – în versiunea constantinopolitană din ms. *Paris Coislin 213*, și „Doamne, Dumnezeul nostru, Vița cea purtătoare de viață...” – întâlnită în ms. *Sin. Gr. 966*; cu eventuale prelucrări textuale, acestea pot fi reintroduse în viitoarele ediții ale Molitfelnicului.

În privința rugăciunii la gustarea strugurilor (întrebuințată în prezent), indicația rostirii acesteia în ziua de 6 august, de praznicul Schimbării la Față a Domnului, este nejustificată de vechile Evhologhii, aceasta trebuind omisă. De asemenea, ar fi de preferat ca, din pasajul „[...] iar celor ce l-au adus Ție ca dar [să fie] spre curățirea păcatelor, prin dumnezeiescul și Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău”, sintagma „prin dumnezeiescul și Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău” să fie înlocuită cu „prin sfințirea Hristosului Tău” („διὰ τοῦ ἀγιάσματος τοῦ Χριστοῦ σου”), inspirată din versiunea cuprinsă în ms. *Sin. Gr. 958* și care este mai potrivită contextului.

Totodată, referitor la rugăciunea actuală pentru binecuvântarea vinului, fragmentul „trimite harul Sfântului Tău Duh peste vinul acesta și-l binecuvintează pe el în numele Tău cel sfânt”, ce conține un limbaj cu caracter anaforal, nepotrivit contextului, ar

¹⁴¹ Pentru alte întrebări liturgice ale vinului, a se vedea pe scurt Stefano Parenti, „Il vino...”, pp. 469-470, 473-475; *idem*, „Vino e olio...”, pp. 1272-1277.

putea fi înlocuit cu sintagma „trimite harul Tău și binecuvântarea Ta și asupra vinului acestuia”, preluată din vechea redactare a rugăciunii cuprinsă în ms. *Grott. I.β. X*. Mai mult chiar, ținând totuși cont de caracterul compilat al acestei rugăciuni, poate fi luată în considerare înlocuirea acesteia, într-o viitoare ediție a Molitfelnicului, cu rugăciunea slavă a binecuvântării vinului, atestată de ms. *Sin. Glag. 37 (sec. XI)* și prezentă în vechile documente slavoromâne¹⁴².

¹⁴² Iată o propunere de redactare, prelucrată după versiunea cuprinsă în ms. *Sin. Glag. 37* și în Molitfelnicul de la Buzău (1699): „Doamne, Dumnezeuul nostru, Care la nunta din Cana Galileii ai prefăcut apa în vin și ai arătat ucenicilor Tăi slava Ta, Însuși și acum caută din sfântul Tău locaș și binecuvintează vinul acesta și fă-l să fie pururea spre buna plăcere și sănătatea celor ce beau dintr-însul, ca, fără de tot lucrul neprielnic bând, să Te slăvim pe Tine, Dătătorul a tot binele. Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă înălțăm împreună și Celui fără-de-început al Tău Părinte și preasfântului, și bunului, și de-viață-făcătorului Tău Duh...”.